

Відгук
отримано 05.05.26
Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.104
У Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка,
доктору психологічних наук, професору,
завідувачу кафедри психології особистості та соціальних практик
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
Світлані КАЛІЩУК

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.104

У Київському столичному університеті

імені Бориса Грінченка,

доктору психологічних наук, професору,

завідувачу кафедри психології особистості та соціальних практик

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Світлані КАЛІЩУК

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора

КУЗІКОВОЇ СВІТЛАНИ БОРИСІВНИ про дисертацію

МИКОЛЕНКО НАТАЛІЇ ВАЛЕРІЇВНИ на тему

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОЦІННОСТІ
КЛІЄНТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ СЛУЖБ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»,**

що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Н.В. Миколенко присвячена актуальній проблемі розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти (ЗВО) в процесі надання психологічної допомоги. Авторка справедливо зазначає, що самоцінність є фундаментальним аспектом психічного здоров'я, який впливає на емоційну стабільність, міжособистісні стосунки, стійкість до стресу та самореалізацію. Це особливо актуально для академічної спільноти, де процеси самопізнання та саморозвитку є інтенсивними, а проблеми з самоцінністю можуть призводити до тривожності, депресії та зниження академічної успішності. У сучасних умовах, коли студенти та працівники ЗВО стикаються з високим рівнем стресу, академічним навантаженням, соціальними викликами та кризою самоідентичності, самоцінність як базове настановлення особистості набуває особливого значення.

Актуальність теми суттєво посилюється повномасштабною війною росії проти України, яка спричинила масштабне загострення психологічних труднощів серед молоді, масові травматичні події, непоправні втрати, вимушені переміщення, хронічний травматичний стрес та глибоку екзистенційну кризу. У контексті воєнного часу самоцінність стає ключовим внутрішнім ресурсом для збереження психологічної стійкості, подолання травм та адаптації до нових реалій. Таким чином, робота є своєчасною та практично орієнтованою, заповнюючи прогалину в вивченні самоцінності як ресурсу для клієнтів психологічних служб ЗВО.

Дисертаційне дослідження виконано в межах теми науково-дослідної роботи кафедри практичної психології факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти «Психологічна підтримка ресурсного потенціалу особистості в мінливих умовах суспільного буття» (2021-2026 рр.) (державний реєстраційний номер 0121U112046).

Наукова новизна результатів дисертації. Наукова новизна дисертації полягає в підході до вивчення самоцінності як цілісного феномену, що поєднує

в собі настановлення та переживання; а до розвитку самоцінності – як до поступового відновлення безумовного відчуття власної цінності через цілеспрямовану психологічну роботу у визначених напрямках. В роботі уточнені зміст поняття «самоцінність», поглиблено уявлення про генезис самоцінності, її прояви, етапи та шляхи розвитку в процесі психологічної допомоги; встановлені його особистісні корелятиви, створені діагностичний інструмент для вимірювання досліджуваного феномену та програму розвитку самоцінності з підтвердженою високою ефективністю. Розроблена авторкою структурно-функціональна модель розвитку самоцінності в процесі психологічної допомоги; модель є універсальною та гнучкою до потреб конкретного клієнта або групи, придатною для роботи з різними категоріями клієнтів. Програма розвитку самоцінності може бути впроваджена в психологічних службах університетів для підвищення психологічного благополуччя учасників освітнього процесу.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження. Результати обґрунтовані системністю та послідовністю теоретичного аналізу, що спирається на адекватну проблематиці дослідження методологічну основу; відповідністю завданням дисертації застосованих методів емпіричного дослідження; використанням валідних та надійних стандартизованих методик; залученням достатньої кількості досліджуваних (352 осіб); застосуванням статистичних критеріїв надійності та достовірності. Наукові положення (визначення самоцінності, модель розвитку) обґрунтовані літературним оглядом 216 джерел. Ефективність розробленої програми розвитку самоцінності доведена в експерименті за класичною схемою, де результати експериментальної групи (64 особи) покращились за 23-ма з 27-ми досліджуваних показників.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Здобувачка у повній мірі виконала наукове завдання, що полягало у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб ЗВО. Робота характеризується глибоким осмисленням досліджуваної проблематики, чітким дотриманням логіки та етики дослідження. Використання понятійного апарату є коректним та послідовним: авторка намагається чітко розмежувати самоцінність від суміжних конструктів (самооцінки, самоповаги, самоприйняття тощо), обговорює наявну термінологічну невизначеність. Авторське визначення самоцінності обґрунтовано глибоким аналізом наявних теоретичних концепцій класичних і сучасних авторів.

Здобувачка володіє сучасними методами психологічного дослідження: від теоретичного аналізу літератури та операціоналізації ключових конструктів до створення оригінального інструментарію (авторський опитувальник самоцінності), організації та проведення констатувального та формувального етапів експерименту, застосування непараметричної та параметричної статистики та інтерпретації результатів.

Робота ілюструє зрілу здатність здобувачки інтегрувати практичний досвід психологічної роботи з клієнтами ЗВО в наукове дослідження, а отримані наукові результати — повертати в практику через конкретні інструменти та рекомендації. Самостійність у формулюванні наукової проблеми, розробці структурно-функціональної моделі та ефективної короткотривалої програми корекції самоцінності підтверджує високий рівень наукової компетентності та готовність до самостійної науково-дослідної діяльності.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження належним чином – без дублювання, з охопленням усіх структурних компонентів дисертації – відображені у 11 публікаціях, які станом на 2026 рік мають 23 цитування. Здобувачка опублікувала результати дослідження переважно одноосібно, у наукових фахових виданнях України, збірниках матеріалів конференцій та двох наукових журналах, що не входять до переліку фахових видань України. Загальна кількість публікацій відповідає встановленим вимогам.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура дисертації стандартна та відповідає вимогам: вступ, три розділи (теоретичний, кореляційно-констатувальний, формувальний), висновки, список літератури, додатки. Дисертація ілюстрована таблицями та рисунками. Додатки доповнюють текст. Обсяг дисертації відповідає вимогам.

Дисертація починається з анотації, яка стисло викладає актуальність, об'єкт, предмет, мету та методи дослідження. Вступ формулює проблему: психологічні особливості розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб ЗВО в процесі допомоги. Перший розділ присвячений теоретичному обґрунтуванню: аналіз наукових підходів до самоцінності в структурі самосприйняття (підрозділ 1.1), розгляд класичних і сучасних концепцій (А. Адлера, Е. Берна, Т. Гарріса, В. Сатир, А. Ленгле, Н. Брандена, Л. Бурбо, Л. Просандеєвої, К. Гібберт, І.Беха та ін.) (підрозділ 1.2). Авторка визначає самоцінність як стабільне настановлення, сформоване в дитинстві на основі безумовного прийняття, з подвійною природою (настановлення + переживання), незалежне від зовнішніх факторів. Виокремлено ознаки низької самоцінності (когнітивні, емоційні, поведінкові), в підрозділі 1,3. визначено умови та шляхи її розвитку в процесі психологічної роботи (самопізнання, рефлексія, автентичність тощо); обґрунтовано виділення 8 напрямків психологічної роботи з розвитку самоцінності (усвідомлення емоцій, створення реалістичного «образу Я», заміна переконань, самоприйняття тощо).

У другому розділі обґрунтовується необхідність створення опитувальника самоцінності і описується процес його розробки. Для розробки нової методики, та дослідження корелятивів самоцінності застосовано 16 методик на 352 респондентах – клієнтах психологічних служб ЗВО. Результати дослідження є емпіричним підтвердженням більшості проявів низької самоцінності, визначених у авторській структурно-функціональній моделі розвитку самоцінності.

Третій розділ присвячений обґрунтуванню, опису та перевірці ефективності «Програми розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб ЗВО» у форматі соціально-психологічного тренінгу. Перевірка ефективності була проведена як формувальний експеримент з пре- і пост-тестами. В результаті формувального експерименту зафіксовані значущі зміни для більшості шкал та емпірично верифіковано напрямки психологічної роботи із самоцінністю, визначені авторською структурно-функціональною моделлю розвитку самоцінності. Розроблена програма є перевіреним готовим інструментом для психологічної роботи з клієнтами психологічних служб закладів вищої освіти.

Висновки підсумовують отримані у дослідженні результати: уточнення поняття, розробку та емпіричну перевірку моделі, доведену ефективність програми. Додатки зі статистичними роблять роботу прозорою та відтворюваною. Представлено повну структуру та зміст програми розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Академічний плагіат, фабрикації, фальсифікації не виявлені, текст унікальний, містить коректні посилання на джерела, а з іншого боку – оригінальні ідеї та розробки. Дотримання вимог академічної доброчесності в наукових публікаціях та тексті дисертації підтверджено довідками про проходження перевірки на плагіат, виданими закладом освіти, де виконувалася дисертація. Отже, дисертаційне дослідження виконане згідно з чинними етичними стандартами наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Попри позитивні сторони дисертації необхідно вказати на недоліки та дискусійні моменти, врахування яких може стати корисним для подальших досліджень здобувачки.

1. В роботі зроблено акцент на ранньому дитинстві та дитячо-батьківських стосунках як витоках формування самоцінності. Авторка послідовно й детально обґрунтовує, що самоцінність є відносно стабільним настановленням, яке формується в ранньому дитинстві на основі безумовного прийняття значущими іншими. Такий підхід є класичним і теоретично обґрунтованим. Однак у роботі явно переважає дитячий період формування самоцінності, тоді як в дорослому віці чинники її підтримки, трансформації та перегляду висвітлено значно слабше. Зважаючи на специфіку вибірки (клієнти психологічних служб закладів вищої освіти — переважно дорослі люди), особливо актуальним є врахування саме детермінант самоцінності дорослого віку, таких як вплив травматичного досвіду дорослого віку, роль значущих стосунків у дорослому періоді, вплив соціокультурного та екзистенційного контексту сучасної України тощо.

2. Вибірка дослідження охоплює широкий віковий діапазон респондентів (18–54 роки) Проте в емпіричній частині не проведено аналіз відмінностей у прояві самоцінності, ефективності програми чи кореляціях залежно від статі чи віку досліджуваних. Було б цікаво провести диференціацію результатів програми за віковими підгрупами (наприклад, 18–25, 26–35, 36–54 роки), адже специфіка академічного середовища та життєвих завдань суттєво відрізняється в цих періодах. Такий аналіз поглибив би розуміння того, для яких саме вікових

категорій клієнтів ЗВО запропонована модель та програма розвитку самоцінності є найбільш ефективними.

3. З огляду на те, що в темі дисертації заявлені психологічні особливості розвитку самоцінності, ці особливості заслуговують чіткішого виокремлення у висновках. Особливості розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб ЗВО в роботі розкриваються через увесь комплекс діагностичних даних та отриманих кореляцій, але вони є недостатньо чітко окреслені як особливості.

4. Цікавою перспективою було б дослідження зв'язку самоцінності зі становленням особистості у професії. Самоцінність як стабільне базове настановлення може суттєво впливати на професійну ідентичність, вибір стратегій кар'єрного зростання, стійкість до професійного стресу та вигорання, особливо в умовах академічного середовища. Розроблена в дисертації модель та програма розвитку самоцінності могли б стати основою для подальших розвідок саме в цьому напрямку, що додало б практичної цінності результатам та розширило б застосування отриманих даних у професійній психології та психологічній підтримці фахівців ЗВО.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувачка продемонструвала високий ступінь оволодіння теоретичними засадами, дослідницькими вміннями та сучасними методологічними підходами, що відповідають вимогам до підготовки доктора філософії. Рівень виконання дисертаційної роботи авторкою засвідчив зрілу здатність до самостійного аналізу складних психологічних феноменів, навичок теоретичного моделювання, емпіричної верифікації запропонованих гіпотез, моделі та програм й глибокого аналізу та узагальнення отриманих результатів. Набуті компетентності дозволяють з упевненістю говорити про повну готовність здобувача до подальшої самостійної науково-дослідної, аналітичної та викладацької діяльності в галузі психології.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертаційна робота Н.В. Миколенко, представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є завершеним науковим дослідженням, виконаним з дотриманням принципів академічної доброчесності. Здобувачка належно оволоділа методологією наукової діяльності. Тематика дослідження є особливо актуальною в умовах сучасних суспільних викликів, а його результати мають як теоретичну, так і практичну цінність. Робота вирізняється науковою новизною, належною аргументацією, відповідністю заявленій темі дисертації та науковому завданню здобувачки, виконаному на належному для подібних дисертацій рівні. Таким чином, дисертаційна робота Миколенко Наталії Валеріївни «Психологічні особливості розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти» повністю відповідає всім вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 19 травня 2023 року № 502), наказу Міністерства освіти і

науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44).

Автор дисертації Миколенко Наталія Валеріївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент –
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Навчально-наукового інституту педагогіки
і психології Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Світлана КУЗІКОВА

